

Kulturhistorisk rapport

Udgravning ved Gigantium, Aalborg Ø

To bopladser og et lerindvindingsområde fra
yngre bronzealder og ældre jernalder

J.nr. ÅHM 6024

April og maj 2011

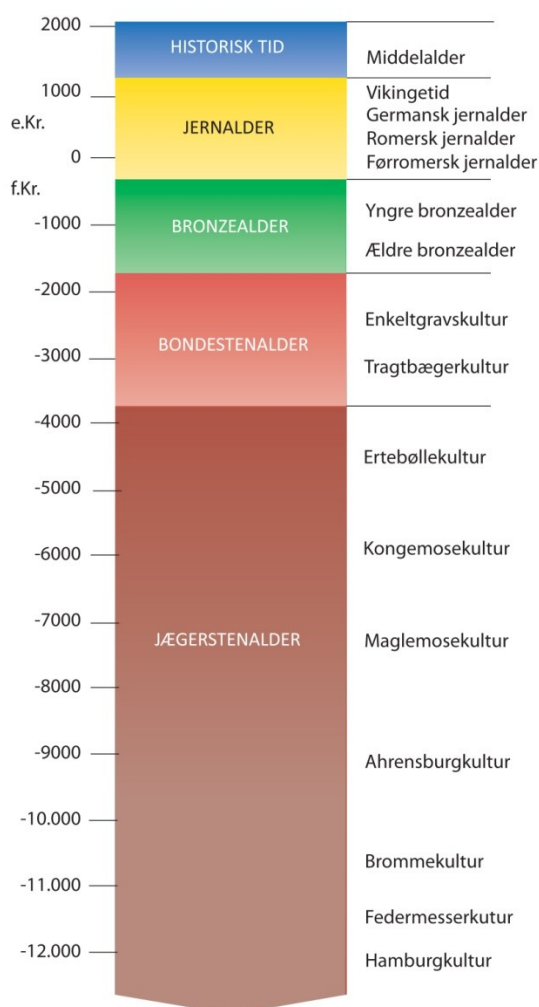
Telefon: 99 31 74 00

E-mail:

historiskmuseum@aalborg.dk

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	2
Undersøgelsen baggrund	2
Lokalområdet i oldtiden	2
Undersøgelsens resultater	3
De to bopladser	3
Lerindvindingsområdet.....	5
Genstande og datering	7
Sammenfatning og perspektivering	8
Hvis du vil vide mere	9

Indledning

Området omkring Gug, Sønder Tranders og Nørre Tranders i Aalborg Øst dækker over et kulturhistorisk særdeles interessant landskab. Omfattende byudvikling i området gennem de senere år har ved flere lejligheder givet arkæologisk information om landskabets bebyggelsesmæssige historie. De arkæologiske undersøgelser, som denne rapport handler om, skal ses som en brik i dette puslespil.

Undersøgelsens baggrund

I sommeren 2010 blev vi på Nordjyllands Historiske Museum bedt om en udtalelse vedrørende arkæologien på arealerne øst for Gigantium i Aalborg Øst, da Ceraco Development A/S planlagde at byggemodne området. Som sagt var det allerede kendt, at området rummer mange arkæologisk vigtige fund, og vi anbefalede derfor, at der blev lavet en arkæologisk forundersøgelse. En arkæologisk forundersøgelse foregår ved, at der med gravemaskine anlægges et antal grøfter, hvor mulden fjernes, med jævne mellemrum hen over arealet. Nede i undergrunden kan arkæologerne så se, om der er bevarede spor af fortidig aktivitet. Forundersøgelsen foregik i september 2010, og her blev der fundet en række områder med anlæg fra forhistorisk tid, hvoraf tre indstilledes til egentlig udgravning.

Ceraco Development A/S finansierede jf. Museumsloven forundersøgelsen og den senere udgravning.

Lokalområdet i oldtiden

De udgravede kulturspor befinder sig på den sydlige del af den såkaldte 'Trandersbakkeø'.

Trandersbakkeøen er en kridtformation, der i bronze- og jernalder udgjorde et højdedrag omgivet af vand eller vådområder. Denne ø eller halvø var et attraktivt sted at bosætte sig, og vi må nok forestille os, at der i bronzealderen har ligget gårde med jævne mellemrum over hele bakkeøen. På fig. 2 ses de gårde fra yngre bronzealder (1000 f.kr. – 500 f.Kr.), som museet har undersøgt i nærheden af den aktuelle udgravning.

Ud fra museets undersøgelser gennem de senere år begynder der at tegne sig et billede, hvor landskabet i yngre bronzealder er præget af spredt bebyggelse. I slutningen af yngre bronzealder og starten af ældre jernalder (omkring 500 f.Kr.) sker

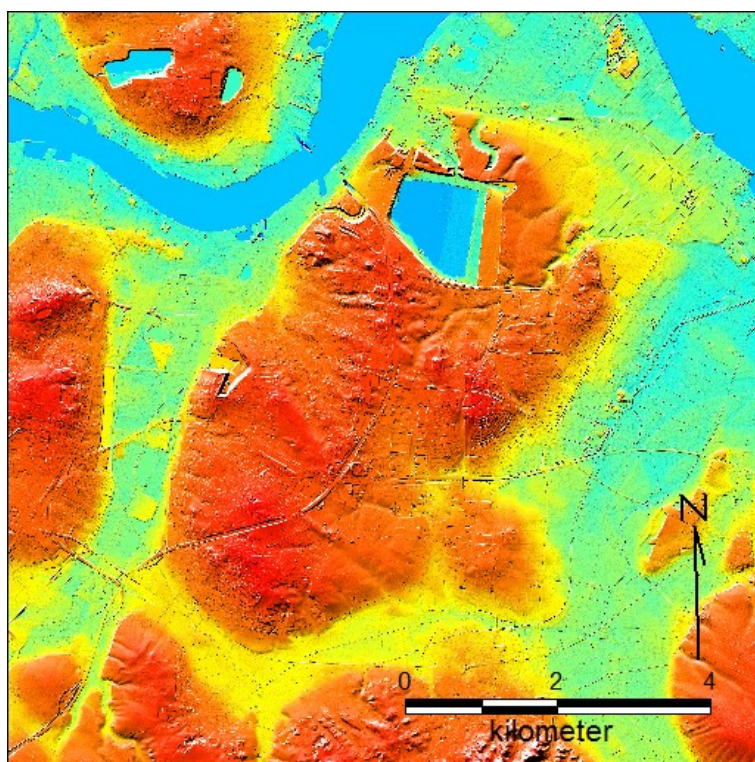

Fig. 1. Trandersbakkeøen på højdereliefkort. De røde nuancer er højdedrag, mens de grønne og blå er lave områder. Limfjorden ses som et blåt bugtet bånd nordligst på kortet. © Kort- og Matrikelstyrelsen og Kulturarvsstyrelsen.

der så en markant ændring i bosættelsesmønstret. Fra de spredte gårde rykker man nu sammen på højedragene i små landsbyer, der bliver liggende det samme sted i århundreder.

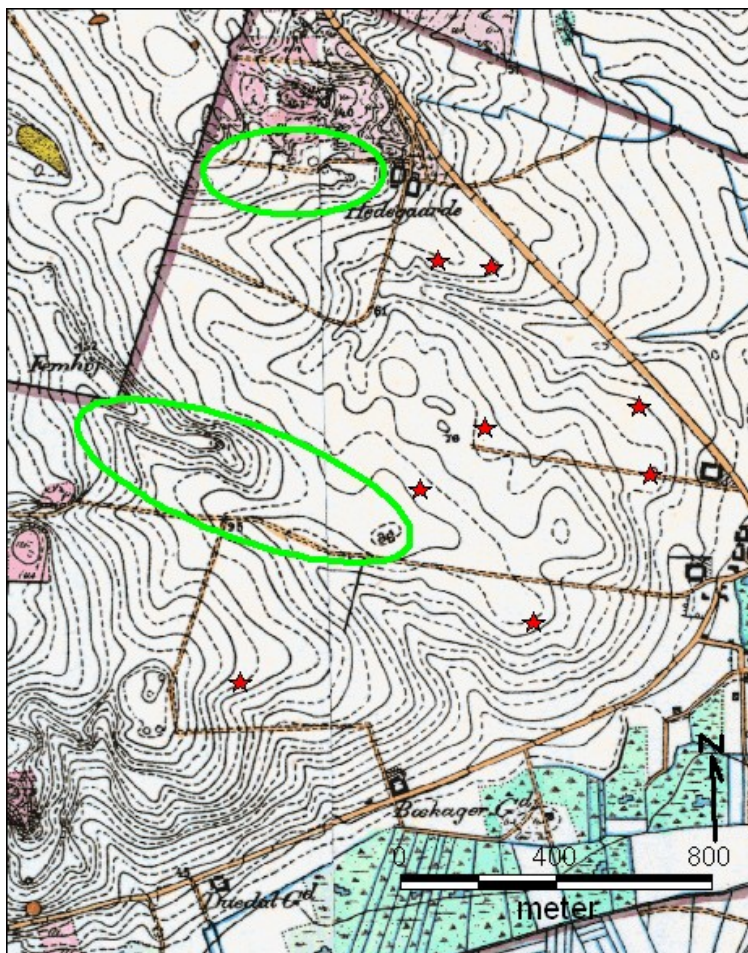

Fig. 2. Historisk kort med højdekoter. På kortet er de kendte gårde fra yngre bronzealder markeret med røde stjerner. De to nordlige stjerner er de to gårde, der blev undersøgt ved denne udgravning. Områderne markeret med grøn streg er højedrag, hvor man i slutningen af yngre bronzealder og starten af ældre jernalder rykker sammen i mere koncentrerede bebyggelser. ©Kort- og Matrikelstyrelsen

Undersøgelsens resultater

Undersøgelsen afdækkede to arealer med bopladsspor i form af huse og gruber fra yngre bronzealder samt et areal, hvor der er blevet indvundet ler på overgangen mellem yngre bronzealder og ældre jernalder.

De to bopladser

De to områder med bopladsspor indeholdt begge et enkelt hovedhus. I det ene område var der også et muligt udhus. I begge områder fandtes der omkring husene gruber, der var blevet anvendt som jordovne, eller som var fremkommet ved at beboerne havde gravet efter ler. De to hovedhuse var af den treskibede type. Det vil sige, at huset er konstrueret af to rækker af tagbærende stolper med en vægkonstruktion rundt om. Derved opstår der tre aflange rum i huset som benævnes skibe (se fig. 3). Hustypen, der er en videreudvikling af den toskibede konstruktion (med én tagbærende stolperække), kendes fra

bronzealderens start til vikingetidens slutning, hvor den afløses af huse med den tagbærende konstruktion i væggen (bindingsværk).

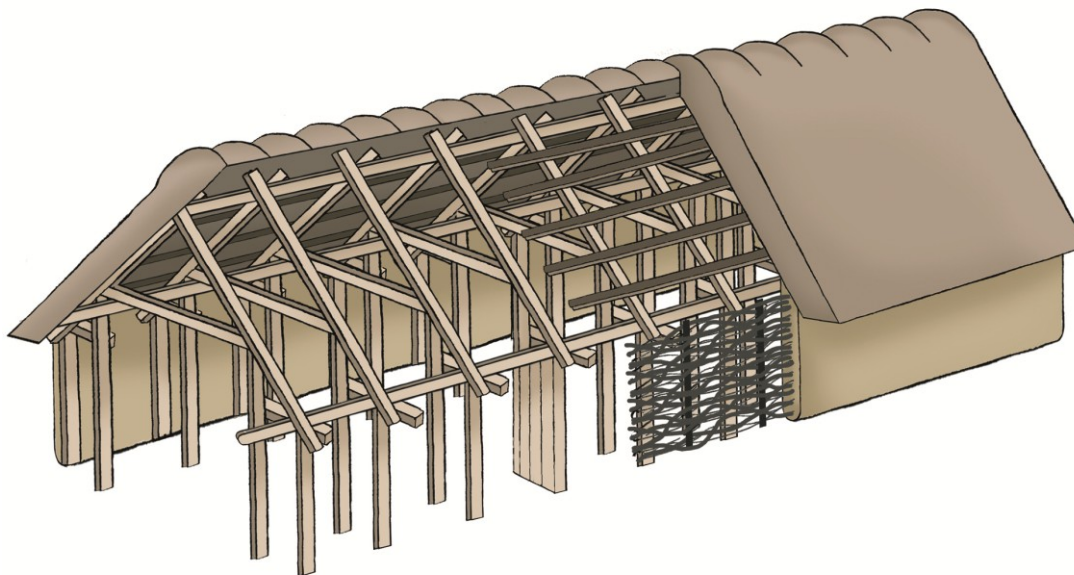

Fig. 3. Treskibet langhus ©Odense Bys Museer

De to treskibede langhuse, som blev fundet ved denne udgravning, var ikke så velbevarede. Således var der kun bevaret hullerne efter de tagbærende stolper, samt i det ene bunden af en grube, der havde været brugt til opvarmning og madlavning. Det svarer til, at det vi havde bevaret var det, der ses under den røde stiplede linie på fig. 4.

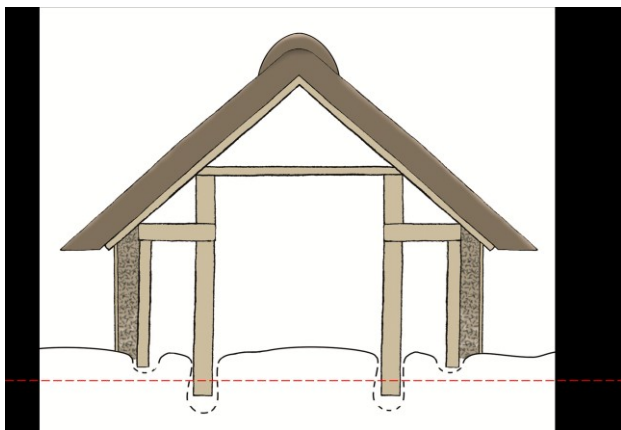

Fig. 4. Tværsnit af et treskibet langhus. Det, der var bevaret af husene på udgravningen, svarer til det, der vises under den røde stiplede linie. ©Odense Bys Museer

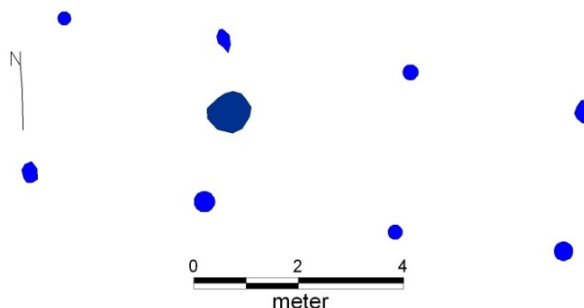

Fig. 5. Plantegning af det ene af husene fundet ved udgravningen. De små blå fyldskifter markerer de stolpehuller, der stadig kunne ses i jorden. Det store blå fyldskifte markerer resterne af en grube, der har været brugt til opvarmning og madlavning i huset.

I nærheden af det ene af husene var der tidligere blevet udgravet et andet treskibet langhus fra yngre bronzealder, hvor der også var bevarede stolpehuller efter vægkonstruktionen. De to hustomter lå med ca. 30 meters mellemrum. De har ikke nødvendigvis været samtidige, men kan repræsentere genopførslen af den samme gård. I bronze- og jernalderen kunne man ikke impregnere træ. Derfor holdt husene ikke så længe – kun ca. 30 år. Herefter måtte man opføre et nyt hus. Ofte flyttede man så lidt væk fra det gamle.

Lerindvindingsområdet

I det tredje fundområde fremkom nogle store mørke plamager i den lyse undergrund. Plamagerne viste sig at være huller, hvoraf der var blevet gravet ler op i den allerseneste del af bronzealderen og det tidligste af jernalderen. Undergrunden lige netop her bestod af ler af god kvalitet.

Dengang som nu var ler en vigtig ressource. Hvor vi i dag bruger ler til mursten til huse, kunne man også dengang bruge ler ved husbyggeri, dog var det i så fald i form af lerklinede vægge. Lerklinede vægge laves ved at man fremstiller et grenskellet mellem vægstolperne, og på grenskellet klasker man en masse, der består af ler og komøg.

Om end endnu vigtigere var leret som råmateriale til keramik. Både gryder til madlavning og beholdere til opbevaring var keramiske.

Ved udgravningen af lertagningshullerne fandt vi store mængder potteskår. Nogle af dem lå i sammenhæng, så man kunne se at der var tale om store dele af hele kar, der var blevet anbragt her (se fig. 6).

Man kan undre sig over, hvordan al den keramik er havnet i lertagningshullerne. Der er ikke fundet bopladsspor i umiddelbar nærhed af lerindvindingsområdet, så der er ikke tale om defekte kar fra husholdning, der bare er blevet smidt væk. Keramikmængden virker for stor til at der kan være tale om madpakkebeholdere, der tilfældigvis er gået i stykker, mens der blev arbejdet i lergravene. Nærmere er der nok tale om rester af riutaler, der har fundet sted i forbindelse med lertagning. Måske ville man give noget tilbage til det sted, hvor

Samfundsstruktur

I bronzealderen boede de fleste mennesker i små bondegårde, der lå spredt ud over landskabet i ly for vind og vejr for foden af bakker og på kanten af vådområder. Man levede af landbrug og husdyrhold. Kvæg havde en stor betydning og store græsningsområder i enge og på overdrev kan påvises. Ved landsbyen Voldtofte på Sydvestfyn har arkæologerne fundet huse fra bronzealderen, der havde fine hvide bemalede vægge, og hvor resterne af mange kvægknogler fortæller, at her holdt man kvæg og levede godt af det.

Men der fandtes også store høvdingehaller, der kunne blive op til 50 meter lange. Disse store huse vidner om, at store bondeslægter havde magten i området, og sandsynligvis var det også de samme slægter, der byggede de mange tusinde gravhøje, som stadig den dag i dag kan ses på højderygge og bakketoppe rundt om i landet. Her blev samfundets ledende slægter lagt til hvile med fine gravgaver af bronze og nogle gange også guld, som det er tilfældet med de rige grave fra Sydvestfyn i området omkring bronzealderhøjen Lusehøj.

man tog råmaterialer til keramik.

Fig. 6. Nogle af de itugåede lerkar under udgravning

Fig. 7. Udsnit af et længdesnit af et stort lertagningshul. I det nederste gule lag sidder store stykker keramik (indrammet med rødt).

Genstande og datering

Ved udgravningen af bopladsresterne var mængden af fund temmelig sparsom.

For at datere en boplads skal man tage højde for forskellige faktorer. Husenes udformning, de fund der bliver gjort i forbindelse med husene f.eks. keramikens udformning og karakter og de naturvidenskabelige metoder. De to første faktorer laves direkte i felten, mens den sidste får man først svar på lang tid efter udgravningen er overstået. De naturvidenskabelige metoder kan f.eks. være kulstof-14 metoden, hvor det radioaktive henfald på forkullet materiale måles. Herved får man en dateringsramme for, hvornår emnet er blevet brændt. Er der tale om forkullet korn fra et stolpehul i et hus, så er der stor sandsynlighed for, at det forkullede materiale har samme alder som huset.

Ved undersøgelsen af bopladssporene peger keramikens udformning på en datering til yngre bronzealder ligesom husenes konstruktion og indretning også viser i den retning. Der er således stor sandsynlighed for, at bopladssporene skal dateres til denne periode, selvom vi i skrivende stund endnu ikke har resultaterne fra de naturvidenskabelige dateringsmetoder.

I lertagningsområdet fandtes rigelige mængder af keramik. Keramikken viste sig at være karakteristisk for den sidste tid af yngre bronzealder og starten af ældre jernalder.

¹⁴C-analyse

Kulstof-14 bruges til at tidsbestemme eller datere materiale fra mennesker, dyr og planter.

Kulstof (C) er et grundstof, der indgår i alle levende organismer. Når en organisme dør, mindskes antallet af C-14 atomer langsomt, da atomet er radioaktivt. Ved at måle den mængde af ¹⁴C, der er tilbage i et materiale, kan man derfor regne ud, hvor gammelt det er.

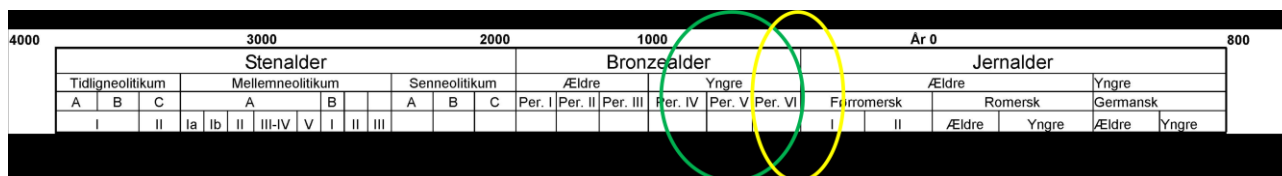

Fig. 8. Tidslinie. Bopladssporenes datering er markeret med grønt, mens dateringen for lerindvindingen er markeret med gult.

Sammenfatning og perspektivering

Tiden omkring yngre bronzealder og ældre jernalder er en meget interessant periode i området omkring Gug, Sdr. Tranders og Nr. Tranders. I dette tidsrum opgiver man livet på spredte gårde rundt om i landskabet til fordel for landsbyliv. At bo tæt på hinanden giver nye udfordringer og nye muligheder. Det har været nødvendigt at koordinere gøremål, og der er sikkert opstået stridigheder, som skulle bilægges i det daglige. Kunne man nå intern enighed, har man imidlertid stået stærkt over for andre grupper i området. At flytte sammen giver også mulighed for at hjælpe hinanden mere på tværs af de enkelte husholdninger, og måske for at man kunne fordele nogle opgaver mellem sig, så nogle folk kunne tage sig af ting, som de var særligt gode til.

De to bopladser og lerindvindingsområdet, som blev undersøgt ved denne udgravning, er med til at belyse denne bebyggelseshistoriske udvikling, samtidig med at vi har fået informationer om hvordan landskabet udnyttedes. Udgravningen af lertagningshullerne har ydermere givet nogle interessante perspektiver på, hvordan en vigtig ressource som ler, blev indvundet på overgangen mellem bronze- og jernalder. Både i forhold til bebyggelseshistorie og ressourceudnyttelse ligger der sandsynligvis flere værdifulde oplysninger gemt under mulden i området, og forhåbentlig vil vi med tiden få et mere detaljeret billede af, hvordan disse ting spillede sammen ved dannelsen af de tidligste landsbyer her.

På samme tidspunkt og særligt i ældre jernalder ser vi flere steder i landet dannelsen af landsbyer. Hvorfor denne proces sker netop på det tidspunkt, og hvordan det udspillede sig, er nogle af de spørgsmål, som området omkring Gigantium i Aalborg Øst kan bidrage til svarene på.

Samfundsstruktur

I jernalderen ser vi for første gang i danmarkshistorien, at mennesker rykker sammen og etablerer små landsbyer. Arkæologer fandt i 1970'erne spor efter en af disse landsbyer ved Grøntoft nordøst for Ringkøbing. Her lå fem større og tre mindre gårde inden for et fælles hegn. I Grøntoft var der ingen hegn om de enkelte gårde, så arkæologerne tror, at beboerne i landsbyen levede sammen i et landsbyfællesskab, hvor de har hjulpet hinanden med at dyrke markerne, bygge huse og passe dyrene.

At der i Grøntoft er forskel på husenes størrelse viser dog, at nok var man fælles om tingene, men der var trods alt forskel på folk. Arkæologer mener nemlig, at forskellen i husenes størrelse antyder, at der har været nogle, der har haft flere husdyr end andre og dermed været rigere – og måske også haft mere magt?

Hvis du vil vide mere

Som yderligere læsning kan anbefales følgende oversigtsværker over yngre bronzealder og ældre jernalder.

Jensen, J. 2002: Danmarks Oldtid, bind 2. Bronzealder 2000 f. Kr. - 500 f. Kr. *Gyldendal*.

Jensen, J. 2003: Danmarks Oldtid, bind 3. Ældre Jernalder 500 f. Kr. - 400 e. Kr. *Gyldendal*.

Hedegaarde SØ, Aalborg Ø

- Nordjyllands Historiske Museum jnr. 6024
- Fund & Fortidsminder: 120113 sb 68
- Kulturstyrelsen jnr. 2010-7.24.02/NJM-0013
- Bygherre: Ceraco Development A/S
- Undersøgt areal: 3.350 m²
- Deltagere i udgravningen:
 - Arkæolog Karen Povlsen
 - Arkæologistuderende Gry Jannice Kristiansen
 - Arkæologistuderende Cecilie Odderskov
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg